

НА ЗАКІНЧЕННЯ НОМЕРА

СКІЛЬКИ КОШТУЮТЬ ЛІКИ В АВСТРАЛІЇ?

Павло Ангелуца¹

*Перейшов на ліки — пропав навіки!
Українська народна мудрість*

На відміну від більшості інших товарів, ціна ліків для громадян та постійних мешканців Австралії регулюється законом. Як і система державного медичного страхування Medicare теперішня державна політика стосовно ліків сформувалася внаслідок тривалої політичної боротьби між лейбористами та консерваторами, які по черзі приходили до влади в Австралії і намагалися віддзеркалити у своїх законах потреби та настрої різних соціальних прошарків австралійського суспільства. Це було нелегко, адже вони мусили балансувати між принципами суспільного добробуту та економічними реаліями капіталізму.

Фармацевтичні пільги вперше вдалося впровадити лейбористам у 1944 році, проте консерватори, які перемогли лівих у 1949 році, модифікували цю ідею, запровадивши перший перелік зі 139 найважливіших ліків, які вважалися життєво необхідними і за рецептом лікаря безплатно видавалися будь-якому австралійцеві, незалежно від його прибутків. Так в Австралії з'явилося поняття "free list" — безплатний список ліків, яке дотепер використовують хворі, хоча нині, як кажуть, за все потрібно платити. Тоді пенсіонерам безплатно видавалися будь-які ліки, що входили до Британської Фармакопеї (нею тоді користувалися в Австралії). У 1953 році було прийнято Закон про національне здоров'я, який став базою сучасної системи фармацевтичних пільг (Pharmaceutical Benefits Scheme — PBS). Уряд почав з позиції сили вести переговори з приватними фармацевтичними фірмами та аптекарями стосовно оплати їхньої праці.

Проте вже в 1960 році через швидке зростання вартості лікування австралійський уряд змушений був відмовитися від безплатного забезпечення ліками австралійського населення (за винятком пенсіонерів). Австралійці стали оплачувати певну частину реальної ціни ліків (т. зв. система доплати на субсидовані препарати).

Кількість субсидованих препаратів постійно зростала і в 1999 р. нараховувала 1985 назв (насправді це 550 лікарських засобів, деякі з яких виробляються під різними комерційними назвами). Уряд почав субсидувати велику частину пероральних контрацептивів, натомість продовжував постійно зменшувати процент доплати за ліки для загалу. Проблема субсидій на різні класи препаратів стала соціальною, особливо якщо це стосується "жіночих" чи "чоловічих" препаратів. Так, у 1999 році чоловіки почали вимагати, щоб було введено дотацію на силденафіл (Viagra). До речі, цей препарат було несподівано швидко дозволено використовувати в Австралії якраз напередодні парламентських виборів 1998 р. Хочеться вірити,

¹ Dr Paul Angel, Maine Rd Medical Centre, CLONTARF, Qld 4019, AUSTRALIA; BH (07) 3284 8600; e-mail: angelp@ozemail.com.au

що це просто збіг обставин, хоч деякі дотепники твердять, що консерватори просто хотіли заручитися додатковими голосами певної категорії чоловіків. І сміх, і гріх...

Формально для застосування жіночих контрацептивів у більшості випадків (за винятком певних жіночих хвороб) немає медичних показів, тому їх можна зарахувати до так званих *lifestyle drugs*, — ліків, які призначають для поліпшення якості життя, у цьому випадку для насолоди від статевого життя без страху завагітніти. До цієї ж категорії ліків можна зарахувати і Віагру, і препарати, що лікують облисіння (наприклад, фінастерид), і препарати, що допомагають позбутися ожиріння чи кинути курити, тощо. Проте прихильники запровадження субсидій на названі ліки стверджують, що імпотенція, ожиріння чи облисіння можуть довести людину до тяжкої депресії, тому ці ліки важливі так само, як і будь-які інші.

Нині в Австралії субсидують тільки деякі контрацептивні таблетки для жінок, препарат для лікування чоловічої імпотенції альпростедил і Віагру для ветеранів Збройних сил країни, які втратили свою чоловічу силу внаслідок нервових стресів під час служби у звичайному австралійському війську.

Для людей з малими прибутками в Австралії запровадили так звану картку медичної опіки (*Health Care Card*), яка дає право майже на такі самі знижки, які мають пенсіонери (в Австралії пенсійний вік для обох статей починається з 65 років), проте, на відміну від них, ця картка не дає права на безплатні щеплення проти грипу тощо. На 1 березня 2000 р. право на таку картку мала родина, скажімо, з чотирьох осіб, річні заробітки якої становили менше ніж 28 500 австралійських доларів (17 650 USD).

Отже, нині цілком безплатним в Австралії лишилося тільки лікування у стаціонарах державних лікарень та невідкладне лікування родинним лікарем, який має для цього т. зв. лікарський саквояж. Цей саквояж більшу частину часу лежить у багажнику докторового автомобіля, бо лікарям доводиться також консультувати своїх хворих удома. У саквояжі, крім ліків першої допомоги, зберігають рецепти, різні медичні формуляри, отоскоп, стетоскоп, тонометр, набір для трахеостомії та перев'язочні матеріали. Австралійський уряд видає ці ліки лікарям безплатно.

За рахунок австралійських платників податків забезпечується і безплатна вакцинація певних вікових категорій австралійців. Це насамперед більшість дитячих щеплень, щеплення проти правцю та дифтерії у будь-якому віці та проти грипу людей віком понад 65 років.

За ліки, які вам виписує родинний лікар чи вузький спеціаліст, в Австралії здебільшого треба платити. Через вищезгадану систему PBS у 1999 році субсидувалося близько 70 відсотків ліків, виписаних лікарями. Проте є також ліки, які можна придбати в аптеках чи супермаркетах без рецептів. До них належать різні медичні шампуні, прості анальгетики (парацетамол), деякі протигрибкові препарати тощо.

У 1997—1998 роках австралійський уряд доплатив за своїх громадян через PBS понад 3,1 млрд. австралійських доларів, що на 8,12% більше, ніж за попередній фінансовий рік (для порівняння: участь австралійських військ у миротворчій місії в Східному Тиморі в 1999—2000 роках обійдеться платникам податків Австралії як мінімум у півтора мільярда доларів). Найбільші субсидії отримали засоби для лікування виразкової хвороби та антациди (понад 375 млн. дол.), антигіперліпідемічні препарати (322 млн.), блокатори ангіотензин-перетворюючого ферменту, які застосовують при гіпертонії та серцевій недостатності (317 млн.), препарати для лікування астми (264 млн.), психотропні засоби (199 млн.), блокатори кальцієвих каналів (196 млн.), антибактеріальні засоби (167 млн.) та засоби для лікування цукрового діабету (97 млн.). Цікаво, що найбільший приріст у доплаті державою за цей період часу був для таких груп як імуностимулюючі препарати

(102,3% приросту порівняно з попереднім роком), психотропні засоби (30,9%), антигіперліпідемічні препарати (28,9%), препарати для лікування вугрів (14,6%) та пероральні протівірусні ліки (10,3%). Збільшення суми субсидій на окремі групи засобів насамперед пов'язане зі змінами затверджених рекомендацій для призначення певного препарату, яке здійснює відповідний комітет при міністерстві охорони здоров'я Австралії, ґрунтуючись на новітніх наукових даних та загальній сумі субсидії на ліки, що може виділити уряд країни на фінансовий рік².

Але новітні ліки (які надходять переважно з-за кордону) стають усе дорожчими, а австралійський долар останніми роками має тенденцію падати в ціні порівняно з його американським братом. До того ж населення Австралії старіє, а старші люди зазвичай частіше хворіють.... Іншими словами, перспектива на майбутнє не є дуже втішною. Хоч витрати австралійської держави на субсидування лікування австралійських громадян зростають швидше, ніж валовий національний продукт країни, проте вже нині в Австралії почали скорочувати кількість груп препаратів, на які розповсюджуються фармацевтичні пільги. Це насамперед препарати для лікування захворювань шкіри, які мають хронічний перебіг і вимагають тривалого лікування. Чи ще довго австралійський уряд зможе продовжувати забезпечувати кожного австралійця найсучаснішими ліками за доступними для кожного цінами, ніхто не знає, проте рано чи пізно урядові не уникнути непопулярних заходів, щоб забезпечити цей соціальний принцип (намагатися просто скасувати його дуже небезпечно, бо виборці цього "не зрозуміють"). Боюся, що податки з платоспроможних австралійців постійно зростатимуть.

Кожні півроку міністерство охорони здоров'я видає спеціальний перелік лікарських засобів, які оплачуються через PBS. Він безплатно розсилається всім австралійським лікарям та аптекарям. У ньому наведено назви всіх препаратів, їх справжня ціна, затвердженні покази для застосування, що субсидуються державою, скільки і як цей препарат можна виписувати залежно від показів тощо. Якщо лікарю щось незрозуміло, він може безплатно подзвонити за спеціальним номером телефону для роз'яснень.

Як австралійці користуються своїми фармацевтичними пільгами на практиці? Коли австралійцеві призначають якийсь препарат, то лікар мусить попередити, чи цей препарат субсидується PBS. Якщо ні, то хворий має право спитати, чи є інший препарат цієї групи, який субсидується. За розміром пільг австралійці поділяються на дві групи — загальну і тих, хто має право на додаткову знижку. До останньої (а в 1999 році це була третина населення) належать австралійські пенсіонери (в тому числі молоді пенсіонери за станом здоров'я), люди з малими заробітками чи безробітні, які мають картку медичної опіки, та ветерани Збройних сил Австралії.

Наприклад, ви маєте щастя належати до першої, "багатої" групи австралійців і вам потрібно лікувати підвищений рівень холестерину в крові. Ваш лікар пропише симвастатин по 20 мг на ніч. Повна установлена ціна місячного курсу лікування цим препаратом в Австралії становила на 1 лютого 2000 року 58 доларів 17 центів. Проте ви платитимете лише 20 доларів 60 центів, бо це максимальна ціна на будь-які ліки, що субсидуються через PBS. Ця ціна змінюється 1 січня кожного року (у бік збільшення, звичайно) відповідно до рівня інфляції в країні. Решту — 37 доларів 57 центів щомісяця за вас доплачуватиме держава. Якщо протягом календарного року витрати всієї вашої родини на ліки, що покриваються через PBS, пере-

² Офіційну найновішу інформацію про систему фармацевтичних пільг Австралії можна отримати через Інтернет на сторінці www.hic.gov.au. Можна також посилати листи з запитом на e-mail pbs.enq@hic.gov.au.

вищать 631 долар 20 центів, тоді ви будете отримувати додаткові суттєві пільги через так звану систему мережі безпеки (Safety Net Scheme). З цього моменту за всі пільгові ліки всі члени вашої родини почнуть платити тільки 3 долари 30 центів (хоча справжня вартість деяких ліків може становити сотні доларів — скажімо, засобів для лікування герпетичних уражень шкіри чи статевих органів). Ці пільги поширюються навіть на мільярдерів!

Для другої групи — малозабезпечених австралійців, які мають картку медичної опіки, та пенсіонерів — вартість місячного курсу лікування становить лише 3 долари 30 центів. Для малозабезпечених і пенсіонерів теж є додаткова система мережі безпеки, що починає діяти, коли сумарні витрати їх родини на ліки перевищать 171 долар 60 центів. Після цього пільгові ліки для них видаватимуться за рецептами безплатно. Лікування ветеранів австралійських Збройних сил субсидується через відповідне міністерство (Department of Veterans' Affairs), — вони мають пільги на більший перелік препаратів, ніж інші групи австралійців.

Попри описані австралійські правила, що регулюють ціну ліків для австралійців, Австралія все ж залишається капіталістичною країною, за фармацевтичний ринок якої змагаються різні компанії. Деякі з них не погоджуються з сумою субсидій на свій лікарський засіб (хоч на неї погоджуються інші виробники того ж препарату під іншою назвою). Тоді з'являється поняття так званої "плати за фірмову назву" (brand premium), коли австралійці мають право вибору — купувати лікарський засіб за базову ціну 3 долари 30 центів чи хімічно той самий препарат, але вироблений авторитетнішою фірмою, за що їм доведеться доплачувати 1—3 долари (brand premium). Візьмемо для прикладу найпоширеніший в Австралії препарат для лікування пептичних виразок з міжнародною назвою (generic name) ранітидину гідрохлорид. Різні фірми випускають його під назвами Ausran, Ranі 2, Ranoxyl та Zantac. Його продають людям, що мають право на знижку, за ціною 3 долари 30 центів. Проте Zantac фірми Glaxo, яка його вперше розробила, має додаткову плату за фірмову назву — 79 центів за місячний курс лікування. Всі ці препарати різних фірм пройшли ретельну перевірку на якість і в ідеалі є біоеквівалентними (ідентичними), проте фірма Glaxo дуже відома і багато австралійців віддадуть перевагу її препарату. Незалежно від того, під якою назвою лікар випише препарат, при вашій згоді аптекар може продати вам дешевший (базовий) препарат. Проте якщо на рецепті лікар поставить позначку напроти слів "Brand substitution not permitted" (заміну фірмової назви не дозволено), то аптекар не матиме права зробити це.

Деякі препарати (скажімо, бета-блокатори) субсидуються незалежно від медичних показів для їх застосування, на інші пільгова ціна дається тільки при певних медичних станах. Скажімо, на застосування ципрогептадину гідрохлориду (Periactin) для лікування мігрені є фармацевтична пільга, а на застосування цього ж самого препарату для лікування алергій як антигістамінного засобу скидки немає, і хворому той же препарат обійдеться в чотири рази дорожче. Ще складніша ситуація з вищезгаданим симвастатином. Якщо у ваших близьких родичів був інфаркт міокарда і рівень холестерину у вас перевищує 6,5 умовних одиниць, то ви маєте фармацевтичну пільгу. Якщо ж у вас холестерин нижчий за магічну цифру 6,5 (хоча медична наука твердить, що холестерин ліпше тримати нижче цифри 5), то ви платитимете за препарат повну вартість.

Щоб отримати скидку на відносно дорогий препарат, скажімо, інгібітор протонної помпи омепразол (Losec або Acimax), який широко використовують для лікування виразкової хвороби, ваш лікар має подзвонити в міністерство охорони здоров'я, отримати дозвіл і виписати вам рецепт на спеціальному бланку. Для цього існує спеціальна безплатна телефонна лінія, яка працює цілодобово. Проце-

дура додзвону й отримання дозволу займає кілька хвилин. Лікар називає номер картки Medicare хворого, номер рецепта, свій особистий номер “виписувача рецептів”, назву ліків, дозовий режим та покази для застосування (користуючись книжкою “Schedule of Pharmaceutical Benefits”). Якщо у працівника міністерства немає заперечень (мій досвід свідчить, що так є в 95% випадків), то він називає родинному лікареві номер дозволу, який слід вказати на рецептурному бланку.

Я вважаю, що основною причиною, чому для дозволу на дорогі ліки слід дзвонити в міністерство, є не перевірка показань для їх застосування (бо лікар міністерства вірить мені на слово по телефону), а щоб переконатися, що хворий не отримує ті самі ліки від якогось іншого лікаря. Бо “в комп’ютерах” є все, і лікар міністерства, набравши номер картки Medicare хворого, миттєво має інформацію про застосування ним дорогих ліків, хто б їх не виписав.

При виписуванні рецепта через PBS лікар має право в один день виписати тільки один рецепт, максимальна кількість повторень якого теж регулюється. Скажімо, якщо лікар виписав вам сальбутамол і поставив у кінці обведenu цифру 5, то це означає, що ви маєте право за цим же рецептом купувати препарат п’ять разів. Після цього треба знову записуватися на прийом для продовження рецепта. Іноді можна заощадити трохи грошей на так званих подвійних пакетах, коли, скажімо, два балончики з дозованим аерозолем сальбутамолу продаються за пільговою ціною одного.

У той же час кількість ліків, отриманих за приватним рецептом, на який не поширюється система пільг, залежить тільки від ваших “переговорів” з лікарем. При призначенні сильнодіючих чи потенційно токсичних препаратів лікар, як звичайно, виписує меншу кількість препарату і хоче частіше бачити свого хворого для перевірки. Обмежуючи кількість виписаних таблеток, він “змушує” хворого прийти на перевірку, бо, як відомо, далеко не всі люди люблять навідуватися до лікарів. Класичним прикладом цього є пероральні контрацептиви, які виписують на термін до року, проте лікар може виписати їх навіть тільки на 1—3 місяці, якщо жінка не пройшла обстеження грудей і в якій не було вчасно взято мазок з шийки матки.

Ціна ліків, виписаних на приватних рецептах, державою фактично не регулюється, ви можете передзвонити в різні аптеки і знайти, де їх продають найдешевше. Іноді можна зекономити до 20—30% ціни препарату (а це можуть бути десятки доларів). Про орієнтовну ціну ліків можна дізнатися з фармацевтичного довідника, який перевидається один раз на два місяці і лежить під рукою кожного австралійського лікаря.

В Австралії з’явилися аптеки, що продають ліки по телефону за цінами, не набагато вищими за гуртові. З будь-якого глухого кута Австралії можна туди подзвонити чи вислати рецепт лікаря (листом чи факсом), і вам протягом двох днів пришлють додому замовлені ліки. Проте багато фармацевтів і деякі лікарі висловлюються проти такого продажу ліків, бо хворий при цьому не отримує порад фармацевта та й, чесно кажучи, багато аптекарів через це можуть втратити свій заробіток.

З 1 липня 2000 року в Австралії набирає чинності закон про 10% податок на товари та послуги. Він не поширюватиметься на лікарські засоби, проте ним будуть обкладатися медичні шампуні, мило, олія для ванн та зволожувачі шкіри, що вдарить по гаманцю хворих на екзему та псоріаз.

У деяких випадках (якщо ви будете чемними чи чесно признаєтеся лікарю, що у вас нема “ні копійки”) лікар може дати вам ліки просто без рецепта. У західних країнах фармацевтичні компанії щедро обдаровують лікарів так званими *doctors’ samples* — зразками препаратів для лікарів. Кількості таблеток у такій упаковці часто вистачає на тиждень лікування (у випадку препаратів для довготривалого вживання). На упаковках часто пишуть, що це примірник для лікарів і він не є для

продажу. Тобто лікар не має права продавати його за гроші, проте може давати “на пробу” цей препарат своїм хворим. Таким чином можна призвичаїти хворого і лікаря користуватися препаратом певної фірми чи принаймні запам’ятати його назву. В умовах конкуренції це дуже важливо для фармацевтичних компаній, а хворим через цю “наживку” іноді вдається заощадити кілька десятків доларів.

Деякі австралійські лікарі в пошуках зайвого долара чи внаслідок своїх псевдонаукових переконань починають рекомендувати чи навіть продавати всякі вітамінні та харчові добавки (так звані *supplements* та *nutraceuticals*), ефективність яких при лікуванні хвороб ще повністю не доведена. Австралійська асоціація лікарів вважає таку практику неетичною. Австралійський лікар повинен займати неупереджену позицію, ставлячи на перше місце інтереси хворого і інформуючи його, наскільки доведено ефективність того чи іншого препарату.³ А про те, як фармацевтичні компанії намагаються переконати австралійських лікарів виписувати саме їхні препарати, автор обіцяє написати окрему статтю.

На іноземних громадян, що перебувають в Австралії за тимчасовими візами, система фармацевтичних пільг не поширюється, тобто їм австралійські лікарі виписують тільки приватні рецепти. Для таких осіб найліпший вихід — мати приватні медичні страховки, які б покривали вартість ліків (частково чи повністю). Проте туристи з певних країн користуються так званими взаємними двосторонніми угодами про медичну опіку з Австралією і прирівнюються в правах на пільги до австралійських громадян. До таких країн у 2000 році належали Великобританія, Ірландія, Нова Зеландія, Мальта, Італія, Швеція, Нідерланди і Фінляндія.

Поки що в Австралії є один легальний шлях, яким можна придбати сильнодіючі ліки без рецепта — замовити їх з-за кордону через Інтернет через так звану “*online pharmacy*”. За твердженнями Фармацевтичної гільдії Австралії, до 7% австралійців таким чином купують незареєстровані в Австралії ліки (і навіть ліки, які тут вважаються токсичними і заборонені, скажімо, анальгін чи бутадіон). Найчастіше через Інтернет купують ліки, що поліпшують сексуальну функцію, допомагають скинути вагу, засоби для лікування артриту та анаболічні стероїди. Австралійці також купують ліки, що містять псевдоефедрин — хімічну сполуку, з якої роблять деякі наркотики. Австралійські медики та фармацевти виступають за заборону такого доступу людей до сильнодіючих ліків без відповідної консультації медиків, проте навіть якщо їм це вдасться, австралійським митникам буде дуже важко контролювати ввезення препаратів у такий спосіб. Цікаво, що однією з причин, чому людям подобається купувати ліки через Інтернет, є не ціна (ціна на Віагру через Інтернет, наприклад, майже вдвічі більша, ніж у звичайній аптеці), а те, що не треба йти до лікаря, чекати, відповідати на дуже інтимні запитання і взагалі не потрібно виходити з хати — пакунок з ліками привезуть до вашого порогу.

Якщо ж австралієць насмільється їхати за кордон своєї *lucky country* — “щасливої країни” (яка так про нього дбає!), то він має право взяти з собою ліки для особистого користування на термін до 3 місяців. На митниці в нього можуть попросити показати листа від його лікаря з переліком цих препаратів. В аптеці йому можуть видати одразу максимальну кількість ліків та всі повторення рецепта на ліки, якщо на рецепті його лікар допише магичні слова “*Regulation 24*”. Безумовно, подорожуючи за кордон у будь-якому віці, потрібно мати повну медичну страховку, бо всі ми ходимо під Богом. Як зазначалося раніше, з деякими західними країнами Австралія має двосторонні угоди про медичну допомогу.

Слід також порадитися з лікарем про необхідність певних щеплень проти інфекційних хвороб, які можуть очікувати вас у тій чи іншій екзотичній країні, і які лі-

³ Див. П. Ангелуца “Без права на помилку” Мед світу 1999; 7(3–4).

ки (насамперед антибіотики) слід узяти з собою у далеку дорогу. Деякі щеплення слід починати робити за півроку до запланованої поїздки (наприклад, проти гепатиту А та В). Безумовно, що витрати, пов'язані з вашою поїздкою за кордон, субсидіями не покриваються. Щеплення проти екзотичних хвороб можуть іноді обійтися вам у кілька сотень австралійських доларів. Проте за лікарські консультації з цього приводу платять на загальних підставах системи Medicare.

Перепродавати ліки, куплені із субсидіями PBS, чи висилати ліки за кордон в Австралії є кримінальним злочином, за який можуть оштрафувати чи посадити до в'язниці. У 2000 році один австралійський панок побив усі попередні рекорди, скуповуючи сильнодіючі знеболюючі препарати. За три роки він порушив закон про Medicare понад 1000 разів. За це його засудили на рік в'язниці⁴.

Будь-які ліки мають ще одну потенційну додаткову приховану ціну — вони можуть викликати тяжкі побічні реакції, які теж буде потрібно лікувати іншими ліками. Якось Марка Твена запитали, чому він не вживає прописані йому ліки. Він відповів, що регулярно ходить до лікаря, який виписує йому рецепти на ліки. Він, звичайно, платить за це лікарю відповідний гонорар, бо лікарю треба з чогось жити. Далі він купує ці ліки в аптекаря, бо і аптекар хоче жити. Потім він приходиться додому і викидає ці ліки у смітник, бо він... теж хоче вижити. Тож будьте здоровими, але не забувайте своїх лікарів та аптекарів!

Березень 2000 року, Редкліфф, Австралія

⁴ Див. П. Ангелуца "Без права на помилку" Мед світу 1999; 7(3—4)